

УДК 35.078.3(477)

В.М. КОРЗУН, Київський національний університет внутрішніх справ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Ключові слова: інформація, інформаційні відносини, інформаційний ресурс, інформаційне право, інформаційна сфера, автоматизовані інформаційні системи, база та банк даних

Сьогодні актуальним щодо оперативного вжиття заходів із попередження, розкриття та розслідування злочинів є створення єдиного інтегрованого банку даних МВС України, що забезпечить органічну єдність роботи всієї системи в цілому. Вирішення цієї проблеми шляхом визначення змісту та обсягів якості інформації, необхідної для здійснення управління, а також заходів щодо раціональної організації процесів збирання, систематизації, накопичення та обробки інформації застосуванням різноманітних методів, методик, сучасних інформаційних технологій та технічних засобів, значно покращить інформаційне забезпечення оперативно-розшукової діяльності та вдосконалив роботу органів слідства.

Однак запровадження в діяльності правоохоронних органів України зазначеного банку даних вимагає, окрім вирішення суто технічних проблем, відповідного налагодження та вдосконалення принципів державного управління інформаційною сферою та її складовими, і, зокрема, налагодження інформаційних відносин між міністерствами та відомствами України.

Дослідженню правового регулювання інформаційних відносин присвячено ряд наукових робіт українських та зарубіжних вчених: М.М. Рассолова, В.А. Саницького, А.М. Карацюби, В.В. Святобога, В.Г. Хахановського, та інших [1]. Однак до кінця не з'ясовано залишається проблема реформування публічно-правового порядку та врегулювання ін-

формаційних відносин на державному рівні, юридичного визначення найбільш важливих правових норм поведінки їх учасників, створення правового механізму захисту законних прав та інтересів. Тому, мета цієї статті полягає в розкритті необхідності проведення низки законотвірчих ініціатив для створення на загальнодержавному просторі стійкого розуміння поняття «інформаційних відносин» для забезпечення належного використання існуючих «інформаційних ресурсів» при взаємодії між міністерствами та відомствами України. Її новизна міститься у новітньому баченні процесу врегулювання інформаційних відносин на сучасному етапі розвитку України.

Треба зазначити, що інформаційні ресурси, що зв'язані із застосуванням комп'ютерних технологій, утворюють *інформаційні відносини*, які виникають і регулюються в інформаційній сфері.

На загальному рівні інформаційні ресурси визначаються як відомості, що отримані та накопичуються у процесі розвитку науки та практичної діяльності людей, і використовуються у суспільному виробництві та управлінні [2, с.242].

Відповідно до ч.2 ст.53 Закону України «Про інформацію», до інформаційних ресурсів України входить вся належна їй інформація, незалежно від змісту, форм, часу та місця створення [3]. Такий перелік розширює, й фактично ототожнює інформаційні ресурси з інформацією, яка може існувати у будь-яких формах (наприклад, у формі звукових сигналів), а не лише у фіксованому стані на матеріальних носіях.

Найбільш точно визначення сутності інформаційних ресурсів надане у ст.1 Закону України «Про бібліотеки та бібліотечну справу», згідно з яким інформаційні ресурси – це сукупність документів в інформаційних системах (бібліотеках, архівах, базах даних тощо) [4]. Фактично тотожне поняття «інформаційних ресурсів» надається у Законі України «Про Національну програму інформатизації», однак там надається визначення окремого інформаційного ресурсу [5].

Крім того, визначення інформаційних ресурсів містять і підзаконні нормативно-

правові акти. Зокрема, у наказі Департаменту спеціальних телекомунікаційних систем та захисту інформації Служби безпеки України від 24.12.2001 р. № 76 «Про затвердження Порядку захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційно-телекомунікаційних системах», державні інформаційні ресурси визначаються як інформація, яка є власністю держави та (або) необхідність захисту якої визначено законодавством [6]. Тобто, знову фактично інформаційні ресурси ототожнюються з інформацією, оскільки вона може бути власністю держави у будь-якій формі свого існування.

Отже інформаційні ресурси у чинному законодавстві розглядаються у двох значеннях: перше фактично ототожнює їх з інформацією, друге – зводить їх до документованої інформації та визначає як сукупність документів в інформаційних системах. Це вказує на необхідність привести законодавство, що регулює інформаційні відносини, до певного порядку та усунути всі колізії й неточності правових норм.

Якщо ми відберемо законодавчі акти в будь-якій пошуковій системі по ключовому слову «інформація», отримаємо величезну кількість актів, що регулюють самі різні суспільні відносини. Ці відносини є предметом різних галузей права: цивільного, кримінального, адміністративного та інших. Разом із тим, вони можуть виступати одночасно і предметом інформаційного права. Неодмінною умовою для цього є відносна самостійність, відособленість цих відносин, що вимагають самостійного механізму правового регулювання. І в цьому складається основна специфічна риса інформаційних відносин і предмета інформаційного права. Названі відносини складаються з приводу збору та обробки інформації, поширення, передачі, присвоєння, але тільки не використання, тому що використовується інформація завжди й скрізь.

Початок дослідження історії виникнення поняття інформаційних відносин припадає на 70-ті роки минулого століття. Фундамент основних положень та стверджень закладено у роботах А.Б. Венгерова. Саме ним поставлене питання про виділення інформаційних відносин у самостійну галузь права [7], тому

що проблема інформаційного права, як він зазначав, ґрунтується на завданнях правового регулювання саме інформаційних відносин.

Аналізуючи погляди А.Б. Венгерова, Ю.А. Тихомиров запропонував віднести інформаційне право до публічного права і включити в його зміст інформаційні відносини, як предмет правового регулювання суб'єктів інформаційних відносин, правового режиму одержання, передачі, збереження і використання інформації [8].

Треба зазначити, що поняття «інформаційне право» визнається одним із суперечливих у науці, і дослідники не можуть сьогодні підібрати для нього однозначного трактування.

В.А. Копилов запропонував визначити термін «інформаційне право» як «систему охоронюваних державою соціальних норм і правил, що виникають при здійсненні інформаційних процесів - процесів створення, збору, обробки, нагромадження, зберігання, пошуку, поширення й споживання інформації» [9, с.18]. М.М. Росолов визначав інформаційне право, як «сукупність юридичних норм і інститутів, що регулюють інформаційні відносини в інформаційній сфері» [10]. І.Л. Бачило наголошував на тому, що «для права в його доктринальній і нормативній частинах об'єктами є, з одного боку, предмет - інформація в доступній для права формах, а з іншого боку - виникаючі із приводу даного предмета інформаційні відносини» [11]. Ю.М. Батурін був одним з перших науковців, який дав визначення поняттю «інформаційно-комп'ютерне право» у вузькому та широкому змісті [12].

Не випадково більшість вчених сходяться сьогодні в тому, що інформаційне право можна визначити як комплексну галузь права, що представляє систему охоронюваних державою соціальних норм і відносин (інформаційних відносин), що виникають в інформаційній сфері. Будова інформаційного права, особливості правочинів та обов'язків суб'єктів, принципи і методи регулювання, структура та склад визначаються, у першу чергу, властивостями інформації - основною об'єкта цього права, а також особливостями суспільних відносин, пов'язаних з нею.

Деякі вчені, вважаючи, що принципи ін-

формаційного права дозволяють формувати це право, як самостійну галузь, і в цьому зв'язку є системо- утворюючими, розуміючи під ними основні вихідні положення, що юридично закріплюють об'єктивні закономірності громадського життя [13], пропонують виділити наступні основні принципи інформаційного права:

1) інформаційних відносин, як відносин, що утворюють комплексну галузь інформаційного права, означає, що інформаційні відносини, що виникають, виходячи з особливостей і юридичних властивостей інформації і її багатофункціональності, як основного об'єкту інформаційного права, володіють на цій підставі специфікою, що відрізняє їх від інших суспільних відносин, і становлять основу суспільних відносин в інформаційній сфері;

2) інформаційної власності - означає, що при передачі й поширенні інформації, як основного об'єкту інформаційного права об'єктивно існують особливі категорії суб'єктів інформаційного права (творці, власники й споживачі інформації) та їхнє поводження реалізується на підставі інформаційних правочинів - права знати, володіти й застосовувати інформацію;

3) невід'ємності інформації від її творця, власника і споживача (неможливість позбавити суб'єкта отриманих знань) означає, що механізм відчуження інформації повинен замінитися механізмом добровільної відмови від певних інформаційних правочинів через установлення за договором прав, обов'язків і відповідальності по використанню цієї інформації після її передачі зазначеними суб'єктами;

4) комплексного регулювання відносин інформаційної власності (у змісті визнання інформації своєю власністю), що означає, що такі відносини можуть регулюватися авторським правом, правом речової власності та правом інвестиційної власності, залежно від конкретних умов;

5) інвестиційної власності, що означає, що механізм авторського права може бути розповсюджений на створення будь-якої відкритої інформації, що представляє для її творця інтерес, у тому числі, й не стосовної до результату творчості. При цьому захища-

ються тільки особисті майнові права творця інформації;

б) інформаційної речі, заснований на двоєдинстві матеріального носія та інформації, відображеної в ньому, означає, що при обігу інформаційних речей об'єктивно існують особливі категорії власників інформаційних речей (власники-творці інформаційних речей, власники-власники інформаційних речей та споживачі інформаційних речей), які реалізують традиційні правочину власників, однак при обов'язковому дотриманні ними інформаційних правочинів;

7) типових інформаційно-правових норм означає, що такі норми, поза залежністю від галузі правового регулювання, мають певну специфіку, заснованої на особливостях і юридичних властивостях інформації. Ця специфіка виражається в тім, що будь-яка інформаційно-правова норма забезпечує регулювання відносин із приводу створення, володіння, передачі, поширення та застосування інформації через інформаційні правочину суб'єктів, виходячи з особливостей і функціонального призначення конкретної інформації [14].

Що стосується України, то на сьогодні існує більш, ніж 3000 нормативно-правових актів, що прямо або опосередковано регулюють інформаційні відносини в суспільстві [15, с.100].

Однак, на думку Н.Р. Ніжник та Г.І. Лелікова, інформаційне законодавство України не відповідає сучасному рівню розвитку інформаційних відносин, що, в свою чергу, перешкоджає адекватному вирішенню різноманітних проблем, що виникають у процесі їхнього регулювання [16, с.113-114]. Більшість чинних законів, спрямованих на регулювання інформаційних відносин, були прийняті до набуття чинності Конституції, навіть із значними змінами та доповненнями, не придатні для задоволенні потреб сьогодення та в свою чергу, вимагають проведення інформаційно-правового реформування.

Основним завданням реформи інформаційного законодавства повинно бути не механічне зведення до купи чинних нормативно-правових актів, а гармонізація норм через узгоджені методи провідних галузей консти-

туційного, адміністративного, цивільного, трудового та кримінального права [15, с.103].

Для реалізації цієї мети в Україні розроблена Концепція реформування законодавства України у сфері суспільних інформаційних відносин. Стосовно інформаційних ресурсів цією Концепцією закріплено, що забезпечення правового режиму формування і використання національних інформаційних ресурсів, збору, обробки, систематизації, накопичення, зберігання, пошуку, поширення та надання споживачам інформації, знань державою повинно визначатися на рівні державної доктрини (п. 5.1 [17]).

Проводячи аналіз між основним положеннями, що перелічені в Концепції реформування законодавства в сфері суспільних інформаційних відносин та Концепцією формування системи національних інформаційних ресурсів України [18], можна спостерігати загальні для обох концепцій, найважливіші положення, такі як:

- створення сприятливих умов для ринку інформаційних ресурсів, продуктів і послуг;
- регулювання створення реальних умов для інформаційного забезпечення громадян, органів державної влади й управління та органів місцевого самоврядування, підприємств і організацій усіх форм власності;
- створення умов для розвитку й захисту всіх форм власності на інформаційні ресурси і продукти (включаючи права інтелектуальної власності);

При цьому в Концепції реформування суспільних інформаційних відносин перелічені вище положення зазначаються без будь-якого зв'язку з правовим режимом інформаційних ресурсів.

Отже, досягнення Україною високих результатів в економічному і соціальному розвитку, а також завоювання місця повноправного партнера в світовій економічній системі значною мірою залежить від того, в яких масштабах впроваджуватимуться та як ефективно використовуватимуться сучасні інформаційні технології в усіх сферах суспільної діяльності.

Таким чином, інформаційне суспільство, до якого неухильно йде Україна, потребує відповідного інформаційного законодавства:

реформування публічно-правового порядку та врегулювання інформаційних відносин на державному рівні, юридичного визначення найбільш важливих правових норм поведінки їх учасників, створення правового механізму захисту законних прав та виконання покладених обов'язків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рассолов М. М. Проблемы управления и информации в области права / М. М. Рассолов. - М. : Изд-во Акад. МВД СССР, 1982. - 88 с.
2. Словарь по кибернетике / под ред. В. С. Михалевича. - 2-е изд. - К. : Гл. ред. УСЭ им. М. П. Бажана, 1989. - 751 с.
3. Закон України «Про інформацію» : від 02.10.1992 р., № 2657-ХІІ // ВВР України. - 1992. - № 48. - Ст. 650.
4. Закон України «Про бібліотеки та бібліотечну справу» : від 27.01.1995 р., № 33/95-ВР // ВВР України. - 1995. - № 7. - Ст. 45.
5. Закон України «Про Національну програму інформатизації» : від 04.02.1998 р., № 74/98-ВР // ВВР України. - 1998. - № 27-28. - Ст. 181.
6. Наказ Департаменту спеціальних телекомунікаційних систем та захисту інформації Служби безпеки України «Про затвердження Порядку захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційно-телекомунікаційних системах» : від 24.12.2001 р., № 76.
7. Венгеров А. Б. Право и информация в условиях автоматизации управления / А. Б. Венгеров. - М. : Юридическая литература, 1978. - 178 с.
8. Тихомиров Ю. А. Публичное право / Ю. А. Тихомиров. - М. : Изд-во БЕК, 1995. - 496 с.
9. Копылов В. А. Информационное право / В. А. Копылов. - М. : Изд-во «Юристъ», 1997. - 472 с.
10. Рассолов М. М. Информационное право: анализ и решение практических задач / М. М. Рассолов. - М. : Изд-во «Юристъ», 1998. - 27 с.
11. Бачило И. Л. Информация и информационные отношения в праве / И. Л. Бачило // НТИ. Сер. 1. - 1999. - № 8. - 126 с.
12. Батурич Ю. М. Проблемы компьютер-

ного права / Ю. М. Батурич. - М. : Юрид. лит., 1991. – 272 с.

13. Хропанюк В. Н. Теория государства и права / В. Н. Хропанюк. - М. : Изд-во «Юристъ», 1995. – 545 с.

14. Копылов В. А. О теоретических проблемах становления информационного права / В. А. Копылов. - М. : Изд-во «Юристъ», 1998. – 355 с.

15. Гавловський В. Д. Поступ України до інформаційного суспільства / В. Д. Гавловський, Р. Л. Колпак, В. С. Цимбалюк // Сучасні проблеми інформатизації органів внутрішніх справ України : матеріали Міжвуз. наук.-практ. конф. (Київ, 15 бер. 2001 р.). – К. : НАВСУ, 2002. – С. 100-104.

16. Нижник Н. Р. Інформаційні технології в структурах державної служби / Н. Р. Нижник, Г. І. Леліков // Інформаційні технології та захист інформації : збірник наук. праць. - 1998. - Вип. 2. - С. 97-119.

17. Концепція реформування законодавства України у сфері суспільних інформаційних відносин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.crime-research.ru/library/reform.htm>.

18. Концепція формування системи національних інформаційних ресурсів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=34775.

Корзун В. М. Нормативно-правове регулювання інформаційних відносин в Україні / В. М. Корзун // Форум права. – 2010. – № 1. – С. 175–179 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-1/10kvmvuu.pdf>

В рамках виникнення поняття інформаційних відносин виконано аналіз думок вчених-правознавців щодо становлення інформаційного права. Наголошено про потребу гармонізації норм інформаційного законодавства через узгоджені методи конституційного, адміністративного, цивільного, трудового та кримінального права. Зроблено висновок про необхідність реформування публічно-правового порядку та врегулювання інформаційних відносин, юридичного визначення найбільш важливих правових норм поведінки їх учасників, створення правового механізму захисту їх законних прав та інтересів.

Корзун В.Н. Нормативно-правовое регулирование информационных отношений в Украине

В рамках возникновения понятия информационных отношений выполнен анализ мнений ученых-правоведов о становлении информационного права. Объявлено о необходимости гармонизации норм информационного законодательства через согласованные методы конституционного, административного, гражданского, трудового и уголовного права. Сделан вывод о необходимости реформирования публично-правового порядка и урегулирования информационных отношений, юридического определения наиболее важных правовых норм поведения их участников, создания правового механизма защиты их законных прав и интересов.

Korzoon V.N. Normative and Legal Regulations of Information Relationships of Ukraine

Within the limits of occurrence of concept of information relations the analysis of opinions of scientists-jurists about formation of the information right is made. It is declared requirement of harmonization of norms of the information legislation through the co-coordinated methods of the constitutional, administrative, civil, labor and criminal right. The conclusion is drawn on necessity of reforming publicly-legal order and settlements of information relations, legal definition of the most important rules of law of behavior of their participants, creations of a legal mechanism of protection of their legitimate rights and interests.